

Т. В. Курнаєва

Комуністична міфологія у творчості М. Рильського

Стаття містить аналіз міфологічного прошарку у творчості М. Рильського воєнних років, що досліджується на прикладі трьох збірок («За рідну землю» (1941), «Слово про рідну матір» (1942), «Світова зоря» (1942)).

Проаналізовано праці істориків літератури, в яких ґрунтовно, але не всебічно розглянута творчість поета цього періоду.

Досліджено еволюцію поняття «міф» від архаїчного до сучасного, політичного. Дане визначення політичного міфу, фундаментальною характеристикою якого визначено за Р. Бартом – призначеність.

Визначено поняття комуністичного міфу як міфу політичного, який впливає на читача за посередництвом поезії.

За основу взято концепцію Г. Грабовича, який виділив чотири основні компоненти міфу: безперервне вироблення структури (або «думки», «ідеї») шляхом закінченого ряду «подій», бінарні опозиції, через які розвивається міф, універсальні істини та вихід поза межі часу й простору.

На прикладі поезій із зазначених збірок було зроблено такі висновки:

– основною ідеєю автора є вироблення думки про несправедливу війну, яку розпочав негідний супротивник. Ця теза розкривається через розгалужену систему тематичних варіацій: єднання народів, біль за понівечену землю, туга за щасливим спокійним життям, сум матерів за дітьми та чоловіками, і нарешті непереможність Радянського Союзу. Минуле до війни подається в світліших кольорах, ніж воно було насправді. Так, у поезії «За рідну землю» передвоєнний час асоціюється з «ясними зорями, тихими водами», «юним співом щасливим», «славним трудом гарячим»; у «Голосі сина» вороги плюндрують «правду, щастя і свободу»; у «Слові гніву» – «вони переступить насміли землі тієї грань святу, де лине люд ширококрилий із висоти на висоту, де всі серця в битті єдинім живуть, і люблять, і горять». Тобто бачимо, що життя виписується в радісних барвах, як таке, до якого варто прагнути і за яке не шкода віддати життя;

– з погляду динаміки кожен сюжет розвивається через ряд бінарних опозицій, але в поезіях ми не зустрічаємо примирення цих рядів, а навпаки вони задалегідь поставлені на різні полюси, що не можуть існувати одночасно. Основною опозицією виступає категорія «ми» та «вони», яка підкріплюється епітетами. Ворог виступає «ватагою розбишак», «катами оскаженілими» («Слово гніву»), проклятим розбійником, який несе «руїну, смерть і горе» («За рідну землю»), грабіжником з пустелі («Вогонь, залізо і свинець»), недолюдком поганим («Голос сина»), звіром-ворогом («Україні»), лукавим кодлом («Лист до Янки Купали») тощо. Радянські воїни

позначаються епітетами з чітко окресленою позитивною семантикою: промениста рать («Слово гніву»), славний наш народ («Вогонь, залізо і свинець»), громоносна лавина («Україні»).

– «універсальні істини», які заявлені в текстах, спрямовані на створення загального духу віри в перемогу, що сприяло «правильному» сприйняттю поезії. А саме мова йде про такі: провідна роль Комуністичної партії в житті звичайної людини навіть в тяжкий час війни (партія виступає запорукою впевненості, символом захищеності); Москва як сакральне місце, що є джерелом влади і порядку; рівність усіх народів, що входять до СРСР, їхні братні відносини як запорука перемоги; війна як загальна проблема, навіть для тих народів, яких вона не торкнулась територіально; апіорна обов'язковість перемоги;

– структурним елементом кожного міфу є визначення сакрального простору. Оскільки ми розглядаємо комуністичний міф, який продукувався під час війни, то зазначимо, що в ньому особливого аксіологічного значення набуває святе місце, яке треба захищати від ворога. Апелюючи до сакральних топонімічних центрів, автор указує, що це не останнє, чого може позбавитися людина, набагато страшніше їй залишитися без надії на світле майбутнє, яке забезпечує цей центр. Слід зауважити, що сакральним центром виступає не лише столичне місто, яке має асоціюватися із гарантією добробуту майбутнього, а й місця, які мають індивідуальну передісторію. Таким чином, М. Рильський доводить думку про те, що святість місця визначається і суспільною важливістю, і особистими спогадами кожного. Слід зауважити, що при всій цінності власне місця головним є ствердження думки про боротьбу за вкрадене щастя в цьому місці.

Тобто теза Г. Грабовича про вихід місця поза межі конкретики не підтверджується, оскільки ми бачимо або конкретно названі сакральні центри, навколо яких організовується світобудова, або узагальнені образи, які також малюють певні контури, зокрема державні межі СРСР. Таку невідповідність можна пояснити. Як пише О. Забужко: «авторський національний міф виявляється позачасовим саме завдяки тому, що «заземлює» священно-національну історію в точці живого, повноважного і повнокровного «я». Історія, яку «заземлює» М. Рильський, є священною не для нього самого, а для Комуністичної партії, яка й диктувала те-

ми для творчості тодішніх письменників, що відомо з біографії поета. Загроза фізичного знищення мотивувала письменника створювати не стільки авторський міф, скільки «комуністичний міф від автора», міф за шаблоном. За таких умов уникнути конкретики було не можливо, деталізація топосу була вкрай необхідна. Але цього не можна сказати щодо часу. Як зазначав Г. Грабович, світ має виходити за межі часу, і це можна спостерігати в збірках М. Рильського воєнного періоду. Немає жодної дати настання довгоочікуваної перемоги, оскільки кожна поезія спроектована на програмування людини, яка має принести жертву для загальної справи, і вказати певну дату або межу цьому не було можливості.

Можна говорити про те, що М. Рильський, подаючи світ війни в своїх поезіях відповідно до вимог партії, вдається до міфологізації тексту, проте це відбувається не відірвано від потреб тодішніх людей. Бачимо, що провідною складовою частиною розглянутого авторського міфу є віра в перемогу, яка загалом буде комплекс цілеспрямованої поведінки людини.